

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 6 Issue 2, p. 297-312, February 2013

KELKİT VADİSİNDE NÜFUSUN DAĞILIŞI
DISTRIBUTION OF THE POPULATION AT KELKİT VALLEY

Yrd. Doç. Dr. Asım ÇOBAN

Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü

Abstract

The Kelkit Valley is situated between the middle and east parts of the Blacksea Region. Related to the settlement places in the Kelkit Valley, the population is gathered at the lower parts at the bottom of the valley and at the lower parts of the mountain slopes surrounding the valley. The altitude of the valley decreases from east to west, therefore, the population density increases from east to west. The roughness of the landscape with the altitude limits the distribution of the population. The decrease of altitude, the extension of the valley floor and the presence of the alluvium soil cause population density. The mountainous and roughness landscape affect the quality of the settlements throughout the valley. The population is distributed between 200m and 1800m in the valley. The lowest population is seen in Gölova, Sivas. Akıncılar, another town in Sivas, and Çamoluk, town in Giresun and Köse, town of Gümüşhane follow Gölova. The most crowded settlement places in the valley are the towns of Tokat. As the decreases in the altitude, the convenient climate and the presence of the alluvium soil at the bottom of the valley, Erbaa, the town of Tokat becomes the most populated town. Three towns of Tokat which locate at the very west side of the Kelkit Valley are in the research area. These towns are from east to west Resadiye, Niksar and Erbaa. At the area on the Westside of the Kelkit Valley, because of the lower height, suitable weather conditions and alluvial plains of the widening valley floor, population density is high at the area and Erbaa is the most crowded town. Niksar is number two in order, Resadiye is the lowest populated town in the area.

Key Words: The Kelkit valley, population, settlement.

Öz

Kelkit Vadisi Karadeniz Bölgesinin Orta ve Doğu Karadeniz bölümleri sınırları içerisinde yer almaktadır. Kelkit vadisindeki yerleşmelere bağlı olarak nüfus genellikle vadi tabanlarındaki alçak düzlüklerde ve vadiyi çevreleyen kütlelerin alçak yamaçlarında toplanmıştır. Kelkit vadisi boyunca yükselti doğudan batıya doğru azalmakta, dolayısıyla nüfus yoğunluğu doğudan batıya doğru artış göstermektedir. Yükseltiyle beraber arazi yapısının engebeli olması nüfus dağılımını sınırlarken, yükseltinin azalması, vadi tabanının genişlemesi ve alüvyal toprakların varlığı nüfus yoğunluğuna sebep olmuştur. Vadi boyunca arazinin genel olarak dağlık ve engebeli olması yerleşmelerin niteliği üzerinde belirleyici olmuştur. Daha çok dağınık yerleşmelerin yaygın olduğu Kelkit vadisinde nüfus, 200 m ile 1800 m ler arasında dağılım göstermektedir. Nüfusu en az olan yerleşme Sivas iline bağlı Gölova ilçesidir. Gölova'yı, Sivas'ın diğer bir ilçesi olan Akıncılar, Giresun'a bağlı Çamoluk ve Gümüşhane'nin Köse ilçeleri takip etmektedir. Kelkit vadisinde nüfusu en kalabalık olan yerleşmeler Tokat iline bağlı ilçelerdir. Kelkit vadisinin en batısında bulunan Tokat ilinin ilçelerinde üç tanesi araştırma sahasının içerisinde kalmaktadır. Bu ilçeler doğudan batıya doğru sırasıyla Reşadiye, Niksar ve Erbaa'dır. Kelkit vadisinin en batı kesimini oluşturan bu alanda yükseltinin azalması, iklim şartlarının elverişli olması, vadi tabanının genişlemesine bağlı olarak oluşan alüvyal düzlükler sebebiyle nüfus yoğunluğunun belirgin olarak arttığı bu sahalarda, en kalabalık yerleşme Erbaa ilçesidir. Erbaa'yı Niksar ilçesi takip eder. Kalabalık yörede en az nüfuslu yerleşme ise Reşadiye'dir.

Anahtar Kelimeler: Kelkit vadisi, nüfus, yerleşme.

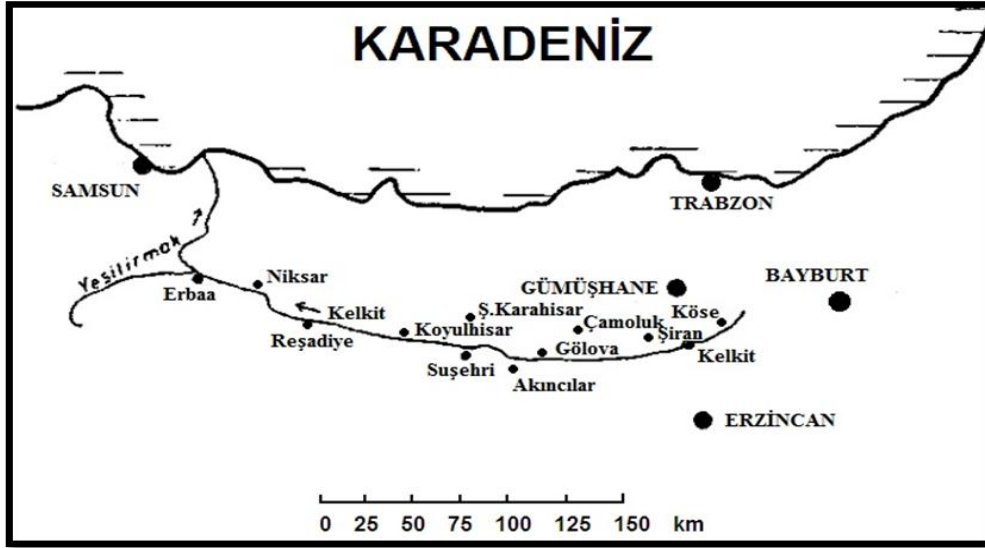
Giriş:

Yerleşim alanları, insan hayatının yaşandığı coğrafi mekânın doğal elemanlarının etkisi altında gelişir. Bir yerleşim alanının yerinin belirlenmesinden, yerleşim alanlarının kalabalık veya seyrek olmasına; yerleşmeleri oluşturan mesken tiplerinden, kullanılan malzemenin niteliğine kadar hemen her şey çevrenin doğal elemanlarıyla doğrudan bağlantılıdır. Kelkit Vadisinde nüfus dağılımı da bütünüyle fiziki coğrafya faktörlerinin etkiyle şekillenmiştir. Nüfusun niteliklerinden özellikle kadın-erkek nüfusunun dağılımında da çevrenin doğal elemanlarının etkili olduğu açıkça görülmektedir.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Kelkit Vadisi Karadeniz Bölgesinin Doğu ve Orta Karadeniz Bölümleri içerisinde yer almaktadır. Doğudan batıya doğru

uzanan Çoruh – Kelkit oluğunun batı kesimini oluşturan vadi boyunca Gümüşhane, Giresun, Sivas ve Tokat illerine bağlı 12 ilçe merkezi ile birçok belde ve köy bulunmaktadır. 2011 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre çalışma sahasını oluşturan Kelkit Vadisinde bulunan Gümüşhane'nin Kelkit ilçesinde 41.034, Köse ilçesinde 6.988, Şiran ilçesinde 17.160; Giresun'un Çamoluk ilçesinde 5.912, Şebinkarahisar ilçesinde 22.082; Sivas'ın Akıncılar ilçesinde 5.077, Gölova ilçesinde 3.204, Koyulhisar ilçesinde 12.705, Suşehri ilçesinde 26.511 ve Tokat'ın Erbaa ilçesinde 97.365, Niksar ilçesinde 62.791, Reşadiye ilçesinde 39.457 olmak üzere toplam 340.286 kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun 175.668 i belde ve köylerde yaşarken, 164.618 i ise ilçe merkezlerinde yaşamaktadır. Dolayısıyla Kelkit Vadisinde yaşayan toplam nüfusun % 48.4 ü şehirlerde, % 51.6 sı ise köylerde oturmaktadır.

Kelkit vadisinde bulunan yerleşmeler daha çok vadi tabanındaki düz alanlarda toplanmıştır. Eğimin azaldığı alçak dalgalı yamaçlarda da özellikle köy yerleşmelerinin gelişme imkânı bulunduğu görülmektedir.

Harita: 1 Kelkit Vadisi

Doğu Karadeniz kenar dağlarının güneyinde yer alan bir senklinal olan Çoruh – Kelkit oluğunun iki akarsuyundan biri olan Kelkit ırmağı, Yeşilırmağın kollarından birisidir ve uzunluğu 320 km.dir. Esas kaynağını Gümüşhane'nin Çimen Dağlarından alan Kelkit ırmağı doğudan batıya doğru akar ve Erbaa ilçesinin batısında Boğazkesen mevkiinde Yeşilirmak'la birleşir. Kelkit vadisinde yer alan yerleşmelerden en doğudaki Köse ilçesinde yükselti 1650 m. iken, vadinin en batısında yer alan Erbaa ilçesinin yükseltisi 255 m. dir. Kelkit vadisinde yer alan yerleşmelerin nüfus değerleri incelendiğinde, en kalabalık nüfuslu yerleşmelerin Tokat iline bağlı ilçeler olduğu görülür (Reşadiye, Niksar, Erbaa). Kelkit vadisinin batısında bulunan bu ilçelerde nüfusun kalabalık olmasına vadi tabanının

genişlemesi, verimli tarım arazilerinin varlığı, eğimin ve yükseltinin azalması etki etmektedir.

I. Kelkit Vadisinin Doğal Çevre Özellikleri:

Kelkit ırmağı Doğu Karadeniz kütlesi (pontidler) ile Doğu Anadolu kıvrım sisteminin (Anadolitler) kuzey kesimi arasında, genel olarak E – W yönünde uzanır ve bu iki dağ grubu arasında bulunan tektonik çöküntü sahasını takip eder. Çoruh – Kelkit oluşunun batı kesimini oluşturan Kelkit vadisi kuzeyde batıdan doğuya doğru Canik, Giresun ve Gümüşhane dağlarıyla; güneyden ise yine batıdan doğuya doğru Sakarat, Köse ve Otlukbeli kütleleriyle çevrilidir. Kuzey Anadolu fay zone boyunca uzanan Kelkit vadisi boyunca uzanan ovaların kuzey ve güneyleri genellikle faylıdır. Özellikle vadinin batısındaki Erbaa ve Niksar ovalarının çevresinde faylar orijinal durumlarını korumaktadır (Ardos, 1995: 111).

Kelkit hattı, jeolojik bakımdan, İzmit çevresinden transversal olarak Kuzey Anadolu'ya geçen ve yuvarlak hesapla 1000 kmlik bir uzunluk gösteren büyük engebe zonuna mensuptur. Salomon – Calvi bu zone, Alpler'den gelen Tonal hattının uzanımı olarak kabul etmektedir. Bu araştırmacıya göre hat, İran içlerine kadar uzanmakta ve hattâ daha doğulara ulaşmaktadır (Wedding, 1963: 30). Kelkit çayı havzasında en eski araziler paleozoik yaşlıdır. Sahada bir alt ve bir de üst kısım temsil edilen paleozoik arazisinin alt serisine daha çok Suşehri ovasının güney kenarında grafitik olarak rastlanmakta olup, Kelkit çayının kuzeyindeki sahada pembemsi sarı renkte Kristalofiliengnaysik kütlelere geçiş görülür. Kelkit çayının kuzeyinde pembe renkte büyük granit masifleri açığa çıkar (Stchepinsky, 1946: 133). Paleozoik arazisi üst katmanda daha çok mermerleşmiş beyaz kalkerler tarafından temsil edilir. Bu sert kalkerlere Refahiye'nin batısında (Dumanlı orman dağı) ve Kelkit çayı vadisinde Zevker doğusunda rastlanılmaktadır. Bu kısım, başka bölgelerle mukayese yolu ile Permokarbonifere ait sayılabilir (Stchepinsky, 1946: 133).

Jura-Alt Kretase dönemine ait kalkerler, Kretase dönemi ofiolitli karışık seriler, Eosen-Oligosen yaşlı kum, kil, çakıl, siltler, tuf ve kuvaterner dönemi eski ve yeni alüvyonlar oluşturur (Polat, 2003: 362). Kelkit'in güneyindeki dağlık sahada kireçtaşı tabakaları Jura-Alt Kretase olarak tespit edilmiştir (Yılmaz, 1985: 82). Kelkit çöküntü olduğunu Erzincan ovasından ayıran Otlukbeli dağ silsilesi bünyesinde serpantinler geniş yer tutar (Akkan, 1964: 14). Mezozoik ofiolitli seri olarak da nitelendirilen bu formasyon, özellikle Kretasedeki yoğun denizaltı volkanizması ile açığa çıkan ultrabazik kayaların hidrasyona uğraması sonucu oluşmuştur (Akpınar, 2000: 24).

Kelkit vadisinin bulunduğu sahadaki mevcut jeomorfolojik görünümü dağlar ve bunlar arasına yerleşmiş olan vadiler oluşturur. Kelkit vadisi kaynak kesiminde çok engebeli bir topografyaya sahip değildir. Ancak küçük Şiran suyunu aldıktan sonra çetin engebeli Şiran boğazına, çok sarp Zapa boğazına, güneyden Gölova (Avganus) tarafının sularını topladıktan sonra Koymat, diğer adıyla Kılıçkaya boğazına sokularak gelen Avganus ırmağını aldıktan sonra Teştik altında daha çetin

Çağsağın boğazına, sonra Kara Çorak boğazına sokularak uzanır (Saraçoğlu, 1990: 121). Suşehri ovasının sularını toplayan Akşar ırmağını ve vadinin sağından Alucra ve Ş.Karahisar tarafının sularını toplayan Şehir suyunu aldıktan sonra Kelkit vadisi çok daralır ve derinleşir. Bu dar ve derin vadinin doğu kesimi Tönük boğazı olarak bilinirken, daha batı tarafına ise Koyulhisar boğazı adı verilmektedir. Kelkit vadisinin genişlediği yerler ise Niksar ovasından itibaren batı kesimleridir. Özellikle Faldı boğazından itibaren Niksar ovasına açılan vadi, burada Niksar'dan inen Çanakçı suyunu alır. Buradan hemen batıda dar fakat çok kısa olan Talazan boğazında daralan vadi, daha sonra Erbaa ovasına açılır. Ovanın batısında Boğazkesen denilen yerde de Yeşil ırmağa kavuşur.

Araştırma sahası Karadeniz Bölgesi sınırları dâhilinde yer alır. Ancak Karadeniz kıyı kuşağında bulunan genç kıvrımların güneyinde kaldığı için deniz tesirlerine büyük ölçüde kapalıdır. Saha iklim özellikleri bakımından Karadeniz iklimi ile Karasal iklim arasında geçiş özelliği gösterir. Karadeniz kıyı kuşağına yağış bırakan hava kütleleri iç kısımlara daha kuru bir hava kütlesi olarak ilerlemektedir. Karadeniz kenar dağlarının denize dönük yüzeyleri ile kıyı ardı kesimler arasında yağış miktarı yarı yarıya azalır. Doğu-batı yönlü uzanan bir senkinal olan Kelkit vadisinde yağışın en fazla düştüğü dönem ilkbahar olmakla beraber yağışlar, kış ve ilkbahar aylarında toplanmıştır.

Kelkit vadisinde yıllık ortalama sıcaklıklar Köse'de 5°C, Kelkit'te 6.9°C, Şiran'da 7.1°C, Çamoluk'ta 9.2°C, Ş.Karahisar'da 9.9°C, Gölova'da 8.7°C, Akıncılar'da 9.5°C, Suşehri'nde 9.6°C, Koyulhisar'da 10.6°C, Reşadiye'de 12.8°C, Niksar'da 14.2°C ve Erbaa'da 14.1°C dir. Yıllık ortalama yağışlar ise Köse'de 405,3 mm, Kelkit'te 354.1 mm, Şiran'da 464.7 mm, Çamoluk'ta 382.1 mm, Ş.Karahisar'da 572.2 mm, Gölova'da 409.9 mm, Akıncılar'da 405.3 mm, Suşehri'nde 345.2 mm, Koyulhisar'da 384.0 mm, Reşadiye'de 458.5 mm, Niksar'da 508.7 mm ve Erbaa'da 585.3 mm dir.

Kelkit vadisi boyunca Kelkit çayının taşıdığı materyallerden oluşan alüvyal topraklar yaygın durumdadır. Eğimi kuvvetli yamaçların eteğinde kolüvyal depoların da yaygın olduğu araştırma sahasında kahverengi topraklar, kahverengi orman toprakları, kireçsiz kahverengi orman toprakları, kestanerengi topraklar, alüvyal topraklar, kolüvyal topraklar, hidromorfik topraklar ve gri kahverengi podsolik topraklar olmak üzere sekiz büyük toprak grubu yer almaktadır (KHGM, 2002).

Yukarı Kelkit havzasında daha çok kahverengi orman toprakları geniş yer kaplar. Vadiyi çevreleyen kütlelerin yüksek kesimlerinde yer yer kireçsiz orman toprakları yayılır. Zirvelere yakın alanlarda ise daha çok gri kahverengi podsolik topraklar bulunur. Vadi tabanında alüvyal toprakların yer aldığı havzanın eğimli yamaçlarının önünde ise kolüvyal depolar geniş yer kaplar.

Aşağı Kelkit havzasında ağırlıklı toprak yapısı kolüvyal tipli olup, Erbaa (Karakaya-Doğanyurt) da vadinin kuzey yamaçlarında, Niksar-Koyulhisar arasında ise Kelkit çayının her iki kenarında bulunan topraklardır. Bu topraklar vadi yamaçlarından yer çekmesi, toprak kayması, yüzey akışı ve yan dereler ile kısa mesafelerden taşınarak eğimin azaldığı vadi tabanında biriktirilmiş ve kolüvyal denilen materyal üzerinde oluşmuştur. Toprak karakteri daha çok çevredeki büyük arazi topraklarına benzemektedir. Eğim ve bünyeleri nedeniyle drenajları iyidir (Karaer, 1994).

Karadeniz kenar dağlarının denize dönük yamaçlarında yer alan bitki formasyonu, iç kesimlere doğru geçildikçe yoğunluğunu kaybeder ve yerini daha çok seyrek koruluklara terk eder. Kelkit vadisini güneyden çevreleyen sahalar Doğu Anadolu ve İç Anadolu bozkır sınırlarının içerisine girer. İklim ve bitki örtüsündeki bu değişiklik nüfus, yerleşme, zirai metod ve ürünlerde de kendini belli eder (Yücel, 1987: 23). Kelkit vadisini kuzeyden ve güneyden çevreleyen kütlelerin yamaçları boyunca daha çok sarıçam (*pinus silvestris*), ardıç (*juniperusoxycedrus*), meşe türleri (*Q. Petraea*, *Q. Cerris*, *Q. İnfectoria*), Vadinin doğusunda bulunan Gümüşhane iline bağlı Köse, Kelkit ve Şiran ilçelerinin etrafı genellikle engebeli ve yüksek alanlardan meydana gelmekte olup, orman varlığı oldukça sınırlıdır. Kelkit çayının yukarı mecrasında arazi daha çok çıplaktır. Giresun'a bağlı Çamoluk ve Ş.karahisar ilçelerinin yüksek yamaçlarında orman varlığı daha çok sarıçam (*Pinus Silvestris*), köknar (*abiesnordmanniana*), meşe elemanları (*Q. Cerris*, *Q. İnfectoria*, *Q.petraea*) ve titrek kavak (*Populustremula*) gibi türlerle temsil edilir.

Sivas il topraklarının % 9.18ini kaplayan ormanlar daha çok ilin kuzeyinde bulunan ilçelerinden Koyulhisar ve Suşehri çevrelerinde toplanmıştır (Sivas Çevre Durum Raporu 2011, 81). Kelkit vadisinde bulunan Sivas ili ilçelerinden Koyulhisar ve Suşehri çevresinde yaygın olan ağaç meşe türleridir. Buralarda orman varlığı daha çok 1200 ile 2600 mler arasında yayılır ve en yüksek seviyelerde ardıç türleri bulunur. Akıncılar ilçesinin güneyinde bulunan Kızıldağ'ın kuzey yamaçlarında çam türleri (*Pinusnigra*, *P. Silvestris*), Gürgen (*Carpinusorientalis*, *C. Betulus*), ardıç (*Juniperusoxcedrus*), titrek kavak (*Populustremula*) v.b den oluşan gür ormanlar yer alır.

Kelkit vadisinde bitki dağılışı bakımından en ilgi çeken yöre ise Aşağı Kelkit yöresidir. Tokat iline bağlı Reşadiye, Niksar ve Erbaa ilçelerinin bulunduğu kesimde Karadeniz ikliminin karakteristik türlerinden, Akdeniz havzası türlerine kadar çok çeşitli bitkilerden oluşan formasyon yer alır. Erbaa ilçesinin kuzeyinde orman varlığı 300 m den başlar. En altta çeşitli maki elemanları, özellikle yabancı zeytin bulunur. Daha sonra dişbudak ve kestane ağaçları yer alır. Yükseldikçe kızılçam, meşe, gürgen ve kayın türleri sahaya hakim olur.

Aşağı Kelkit havzasında karaçam, sarıçam, köknar, gürgen ve sedir gibi ağaç türleri yaygın olarak bulunur. Bu ağaç türlerinin içerisinde yer yer fındık, kızılıçık,

yabani erik, elma, ahlat ve ardıç gibi türlere de rastlamak mümkündür(Karaer, 1994). Erbaa ve Niksar yörelerindeki Toros sedirlerinin varlığından ilk defa Savaş (1946) bahseder. Savaş, bu durumu ilgili çalışmasında söz konusu yörelerde Sedirin bulunuşunu, ormancılık hayatında bir sürpriz teşkil ettiğini belirtmekte; Tortepe, Dik Yayla, Killik Tepe ve Çatalan yörelerinde ilk kez rastladığı bu sedirlerden aldığı herbaryum örneklerini Ord. Prof. Dr. Esat Muhlis Oksal tarafından Lübnan Sediri olarak teşhis edildiğini belirtmektedir (Savaş, 1946).

Toros sediri, yetişme alanı itibarıyla ülkemizin monopol ağaç türlerinden birisidir. Gerek yetişme ortamının iklimik, jeolojik ve morfolojik özellikleri ve gerekse odunun kullanma yerlerinin çeşitli oluşu bakımından diğer yerli ağaç türlerimiz arasında hususi bir yer işgal etmektedir (Çepel, 1959).

Erbaa ilçesinin kuzeyinde Çatalan – Fındıcak sedir ormanının eskiden daha geniş olarak var olduğu, ancak tahrip edilmesi sonucunda (Fotoğraf: 1) 100 ha alanda 900 – 1400 m yükseklikler arasında doğal yayılış yaptığı bilinmektedir (Gökmen, 1970: 578).

Fotoğraf: 1 Erbaa Çevresindeki Lübnan sediri toplulukları (Kayış'ten).

2.Kelkit Vadisinde Nüfusun dağılışı:

Dünya coğrafyasının her tarafı devamlı yerleşmeler için aynı uygunlukta değildir. Yerleşim alanlarının dağılışı etkileyen çok çeşitli doğal ve beşeri faktör vardır. Başlangıçta insan hayatını kolaylaştıran şartlara sahip olan yerler özellikle aranmış, en elverişli olan yerlerde de daimi yerleşmeler oluşturulmuştur. Dünyada en eski yerleşim alanlarına bakıldığında coğrafi konum, iklim, toprak, eğim ve yükselti gibi doğal etkenlerin belirleyici oldukları dikkati çeker. Bir yerleşmenin bulunduğu yerin doğal şartlarına bakıldığında, o yerleşme yerine karar verenlerin öngörü düzeyleri hakkında da bilgi sahibi olunabilmektedir. Anadolu'nun dört bir yanında yer alan eski yerleşim alanlarında yer seçiminin, günümüzde uygulanan iskân politikalarından daha isabetli olduğu dikkati çeker. Kelkit vadisi boyunca yükseltinin doğudan batıya doğru azalması, akarsu yatağının genişlemesi ve verimli alüvyal toprakların daha geniş bir yayılış imkânı bulmasına bağlı olarak vadinin batı kesimlerinde nüfus yoğunluğu daha yüksektir.

Doğudan batıya doğru uzanan Kelkit vadisi boyunca Kelkit, Köse, Şiran, Çamoluk, Şebinkarahisar, Akıncılar, Gölova, Koyulhisar, Suşehri, Reşadiye, Niksar ve Erbaa yerleşim merkezleri bulunmaktadır. 2011 adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sayım sonuçlarına göre Gümüşhane'nin Kelkit ilçesinde 41.034, Köse ilçesinde 6.988, Şiran ilçesinde 17.160, Giresun'un Çamoluk ilçesinde 5.912, Şebinkarahisar ilçesinde 22.082, Sivas'ın Akıncılar ilçesinde 5.077, Gölova ilçesinde 3.204, Koyulhisar ilçesinde 12.705, Suşehri ilçesinde 26.511, Tokat'ın Reşadiye ilçesinde 39.457, Niksar ilçesinde 62.791 ve Erbaa ilçesinde 97.370 kişi olmak üzere toplam 340.291 kişi yaşamaktadır (Tablo:1).

Tablo:1 Kelkit Vadisinde Nüfus Miktarı ve Nüfus Yoğunlukları (2011).

YERLEŞMELER	İLÇE MERKEZİ NÜFUSU	KÖY NÜFUSU	TOPLAM NÜFUS	YÜZÖLÇÜM Ü (KM ²)	NÜFUS YOĞUNLUĞU	YÜKSELTİSİ (M.)
KELKİT	15.003	26.031	41.034	1610	25	1412
KÖSE	2.949	4.039	6.988	500	14	1650
ŞİRAN	7.777	9.383	17.160	992	17	1400
ÇAMOLUK	1.737	4.175	5.912	600	10	1110
Ş.KARAHİSAR	11.567	10.515	22.082	1378	16	1300
AKINCILAR	2.647	2.430	5.077	392	13	1000
GÖLOVA	1.826	1.378	3.204	308	10	1300
KOYULHİSAR	4.109	8.596	12.705	946	13	850
SUŞEHRİ	14.642	11.869	26.511	985	27	950
REŞADİYE	8.730	30.727	39.457	1162	34	450
NİKSAR	33.090	29.701	62.791	955	66	350
ERBAA	60.546	36.824	97.370	1111	88	255
TOPLAM	164.623	175.668	340.291	10.939	31	

Kaynak: TÜİK (2011).

Kelkit vadisi üzerinde kurulmuş il merkezi bulunmamaktadır. Vadi boyunca doğudan batıya doğru Gümüşhane, Giresun, Sivas ve Tokat illerine bağlı ilçe yerleşmeleri bulunmaktadır. Kelkit vadisinde bulunan şehirlerden nüfusu en kalabalık olanları Tokat iline bağlı olanlardır. Vadinin en batısında yer alan bu şehirlerden en kalabalık olanı ise 97.370 kişilik nüfusuyla Erbaa'dır (Fotoğraf: 2). Vadinin batısında nüfusun doğusuna nazaran daha kalabalık olması öncelikle verimli ve düz alanların genişliğiyle ilgilidir. Ayrıca vadi boyunca yükseltinin doğudan batıya doğru azalması da nüfus dağılışı üzerinde önemli bir etkidir. Yükseltisi 255 m olan Erbaa nüfusunun 60.546 sı şehir merkezinde yaşarken, 36.824 kişi de köylerde yaşamaktadır (Tablo: 1).

Kelkit vadisinin 2. kalabalık şehir yerleşmesi ise Tokat'ın Niksar ilçesidir. Toplam nüfusu 62.791 olan Niksar'da şehir ve köy nüfusları birbirine yakın değerler gösterir (Tablo: 1 Fotoğraf: 3). Oysa Tokat'ın Kelkit vadisinde yer alan diğer ilçesi Reşadiye'nin 39.457 kişilik toplam nüfusunun sadece 8.730 kişisi şehir merkezinde, 30.727 kişisi ise köylerde yaşamaktadır.

Fotoğraf: 2 Erbaa ilçe merkezine güneydoğudan bakış.

Kelkit vadisinde yer alan şehir yerleşmelerinden en az nüfuslu olanı ise Sivas'ın Gölova ilçesidir. Gölova şehir merkezinde yaşayan nüfus 1.826, köylerinde yaşayan nüfus ise 1.378 olup, ilçenin toplam nüfusu 3.204'dür (Tablo: 1). 09-05-1990 tarihli yasal düzenlemeyle ilçe statüsü verilen Gölova kuzeyden Çamoluk, güneyden İmranlı, doğudan Refahiye, batıdan ise Akıncılar ilçeleriyle çevrilidir. Köse Dağ sıralarından Kızıl Dağ hattına doğru yaklaşık 30 km uzunluğunda ve 15 km genişliğinde bir çanak içerisinde yer alan Gölova ilçesi Kelkit vadisi içerisinde Karadeniz, İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinin birbirine en çok yaklaştığı bir konumda bulunmaktadır (Fotoğraf: 4). İlçe arazisinin dalgalı olması, arazinin tarım için elverişli olmaması, hayvancılıktan elde edilen gelirin emeği karşılayamaması ilçenin sürekli göç vermesine sebep olmuştur.

Kelkit vadisinde yer alan ilçelerin yüzölçümleri incelendiğinde ise; en yüksek yüz ölçüme değerine sahip olan ilçenin 1610 km² ile Kelkit olduğu görülür. En az yüzölçümü değerine sahip olan ilçe ise 308 km² ile Gölova'dır. Nüfus ile yüzölçümü arasındaki bağlantı incelendiğinde, araştırma sahasında nüfus yoğunluğunun en

yüksek olduğu ilçe olan Erbaa'da km^2 ye 88 kişi düşmektedir. Erbaa'yı 66 kişi ile Niksar takip eder. Daha sonra sırasıyla Reşadiye 34 kişi/ km^2 , Suşehri 27 kişi/ km^2 , Kelkit 25 kişi/ km^2 , Şiran 17 kişi/ km^2 , Ş.Karahisar 16 kişi/ km^2 , Köse 14 kişi/ km^2 , Koyulhisar ve Akıncılar 13 kişi/ km^2 , Çamoluk ve Gölova'da ise 10 kişi/ km^2 dir.

Türkiye'nin 2011 yılı adrese dayalı nüfus sayım sonuçlarına göre nüfus yoğunluğu 97 kişi/ km^2 dir. Araştırma sahasında yer alan tüm yerleşim yerlerinde nüfus yoğunluk değerleri Türkiye ortalamasının altındadır. Nüfus yoğunluğu hesaplanırken sahanın her yeri nüfuslanmış gibi bir yanlış ortaya çıkmaktadır. Gerçekte ise durum farklıdır. Çünkü yerleşmeye elverişli olmayan dağların üst kısımları, bataklık ve ormanlık alanlar, taşlık kayalık araziler, nüfus bakımından boş alanları oluşturmaktadır (Koday, 2010: 8-9).

Kelkit vadisinde yer alan yerleşmelerde yükselti değerleri de önemli farklılıklar göstermektedir. Nüfusun dağılışı yerleşmelere göre farklılık göstermekle birlikte genel olarak 100 m ile 1800 m. ler arasında dağılışı gösterir. Yerleşmelerin gelişmesi için gerekli iklim, toprak, relief, bitki örtüsü, eğim gibi doğal şartların uygun özellikler taşıdığı vadi tabanı düzlüklerinde ve vadinin alçak yamaçlarında nüfus yoğunluğu artış göstermiştir.

Fotoğraf: 3 Niksar ilçe merkezine kuzeydoğudan bakış.

Kelkit vadisinde nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu Erbaa ve Niksar ilçelerinin kurulduğu yerler yükseltisi en düşük (Erbaa 255 m, Niksar 350 m) olan yerlerdir. Ayrıca bu yerleşmelerin kurulduğu alanlarda vadi tabanı genişlemiş,

verimli alüvyal topraklar sahaya doğal zenginlik kazandırmıştır. Kelkit vadisinde nüfusun en yoğun olduğu bu ilçelerde nüfus büyük ölçüde 250 – 1000 m .ler arasında toplanmıştır. 1000 m den yüksek olup Canik kütlesi üzerinde yer alan sahalarda nüfus oldukça seyrek.

Kelkit vadisinde bulunan yerleşmelerden yükselti değeri en fazla olan Köse ilçesinde nüfus, 1500 ile 1800 mler arasında toplanmıştır. Köse ilçesinin batısında bulunan Kelkit ve Şiran ilçelerinde ise nüfus çoğunlukla 1400 – 1800 mler arasındaki yükselti kademelerinde yerleşmiştir. Kelkit vadisinde nüfusun 1400 – 1800 mler arasındaki yükselti basamaklarında yoğunlaştığı ilçeler Gümüşhane iline bağlı ilçelerdir. Vadinin en doğusunda bulunan bu yerleşmelerden batıya doğru gidildikçe nüfusun yerleştiği yükselti basamaklarında rakım değeri giderek düşmektedir. Vadinin en batı kesiminde bulunan Tokat ili ilçelerinde ise nüfusun yerleştiği sahalarda en alçak alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla Kelkit vadisinde nüfusun yerleştiği yükselti basamakları doğuda batıya doğru irtifa kaybeder.

Fotoğraf: 4 Gölova ilçe merkezinin güneyden görünüşü.

Kelkit vadisinde 1800 myi aşan sahalarda devamlı yerleşmeler görülmez. Bu seviyelerin üzerindeki sahalarda tamamen boş olmayıp, dönemlik yerleşmelerin

bulunduğu ve yılın belli aylarında geçici bir sürede olsa nüfuslanmaya sahne olmaktadır (Ceylan, 1995: 132-133).

III. Kelkit Vadisinde Nüfusun Dağılışı Sorunu:

Türkiye’de nüfusun dağılışını etkileyen en önemli faktörlerin başında yeryüzü şekilleri gelmektedir. Genel olarak yüksek bir ülke olan Türkiye arazisi, aynı zamanda dalgalı bir görünüme sahiptir. 3. zaman yaşlı genç kıvrımların genel olarak batıdan doğuya doğru ve birbirine paralel içi içe sıralar halinde uzanması sonucu antiklinaller ve senklinaller oluşmuştur. Doğu – batı yönünde uzanan sıradağların arasında bulunan senklinaller doğal ulaşım hatları özelliğine sahiptir. Doğu Karadeniz Bölümünün sahip olduğu coğrafi nitelikler, yörede nüfusun dağılışında çok farklı değerlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Genç kıvrımların yüksek kesimleri yerleşik nüfustan tamamen yoksunken, vadi tabanlarında ise yoğun nüfuslanma dikkati çeker. Kuzeyden ve güneyden sıra dağlarla çevrili olan Kelkit oluğu da nüfusun yoğunlaştığı sahaların başında gelir. Kelkit vadisinde nüfus büyük ölçüde vadi tabanı düzlüklerinde ve vadi yamaçlarının daha çok güneye bakan alçak kesimlerinde yoğunlaşmıştır. Vadi yamaçları boyunca yükseltinin giderek artmasına bağlı olarak iklim şartlarında ve toprak örtüsünde görülen değişme yerleşme alanlarını sınırlamaktadır. Ayrıca bölgede bulunan orman zenginliği de beşeri faaliyetleri sınırlar ve yerleşmelerin gelişmesini engel olur. Dağlık alanlara gidildikçe nüfus azalır, çoğu yerde devamlı yerleşmeler ortadan kalkar ve yerini dönemlik yerleşmeler alır (Koday, 2000: 87).

Kelkit nehrinin doğduğu Köse Dağlarından batıya doğru uzanan yatağı boyunca nüfus dağılışı yükseltiye paralel bir seyir izler. Akarsuyun kaynağından batıya doğru yükseltinin giderek azalması, nüfus yoğunluğunun artmasına yol açar. Vadi boyunca en çok nüfuslanmış olan yerler de, vadinin en alçak ve tabanı en çok genişleyen kesimlerinde yer alan Erbaa ve Niksar ilçeleridir. Dolayısıyla Kelkit vadisinde nüfus dağılışını belirleyen en önemli faktör yükseltidir. Yükseltinin arttığı sahalarda yerleşik nüfus azalırken, batıya doğru vadinin irtifa kaybetmesi yerleşik nüfusun yoğunlaşmasını sağlamaktadır. Nüfusun daha çok yükseltinin 1000 m’nin altında olduğu alanlarda toplandığı Kelkit vadisinde, 1000 m’nin üzerindeki yüksek alanlarda ise nüfus yoğunluğunun giderek azaldığı dikkati çeker. 2000 m den yüksek alanlar ise yerleşik nüfustan yoksun alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Vadi tabanında yer alan yerleşmeleri zamanla görülen taşkınlar, eğimi kuvvetli arazilerde yaşanan heyelanlar, yamaç döküntüleri, kaya düşmeleri ve çığ düşmeleri gibi tehlikeler beklemektedir.

Kelkit vadisinde nüfusun orantısız dağılışı beraberinde bir takım problemleri getirmektedir. Özellikle nüfusun yoğunlaştığı şehir ve kasabalarda büyük oranda arsa sıkıntısı ve konut sıkıntısı çekilmektedir. Bununla bağlantılı olarak artan mesken

kat sayıları, heyelanlı alanlarda tehlikeler doğurmaktadır. Meskenlerin yanı sıra sanayi tesisleri ve sosyal amaçlı tesislerin inşası için arsa bulunmamaktadır (Karakuzulu, 2003: 325). Yine arsa sorunundan dolayı cadde ve sokaklar çok dar ve kaldırımları bulunmamakta veya çok dar olmaktadır (Koday, 1991: 65). Şehrin kurulduğu yerdeki arazilerin darlığı modern anlamda planlı bir şehir yapılanmasını güçleştirmekte, gerektiği kadar parklar hazırlamayı, spor tesisleri kurmayı, geniş caddelerden meydana gelen bir yerleşim oluşturmayı, otopark sorununu çözmüş bir şehir yerleşmesi haline gelmeyi oldukça güçleştirmektedir. Ayrıca dalgalı araziler üzerinde kurulan şehirlerde mahalleler dağınık olup, buralara çeşitli hizmetlerin götürülmesi bakımından da zorluklar ortaya çıkmıştır.

Sahada yerleşmeyle ilgili sorunların çözümünde en büyük engeli, topografya oluşturmaktadır. Bu nedenle sahanın topografyasına uygun yerleşme planları hazırlanmalı ve uygulanmalıdır (Koday, 1991: 101). Ayrıca ulaşım sistemleri geliştirilir ve yaylalara kadar erişilebilecek yollar inşa edilip, yüksek sahalarda yürütülebilecek tarım ve hayvancılık faaliyetleri teşvik edilip geliştirilebilirse ve nüfusu bu alanlarda istihdam edebilecek yeni faaliyet alanları bulunur ise, belirli alanlardaki yığılma ve bundan kaynaklanan bir takım sorunlar kısmen çözüme ulaşabilecektir (Karakuzulu, 2003: 325).

Sonuç

Ülkemiz jeolojik açıdan dünyanın en aktif kuşaklarından biri üzerinde bulunmakta ve bu nedenle pekçok doğal afet ile karşı karşıya kalmaktadır. KAFZ, ülkemizin en önemli aktif fay zonlarından birisidir ve üzerinde bulunan yerleşim merkezleri doğal afet açısından risk altındadır (Tatar ve Diğerleri, 2007:5).

Kelkit ilçesinin doğusunda Köse Dağlarından doğan Kelkit ırmağı batıya doğru drenajlı olup, Erbaa ilçesi yakınlarında Yeşil ırmağa ulaştığı yere kadar bir senkinal içerisinde akar. Kelkit oluşu adıyla da bilinen vadi boyunca doğudan batıya doğru Gümüşhane iline bağlı Köse, Kelkit ve Şiran; Giresun iline bağlı Çamoluk, Ş.Karahisar; Sivas iline bağlı Akıncılar, Gölova, Koyulhisar ve Suşehri; Tokat iline bağlı Reşadiye, Niksar ve Erbaa ilçeleri sıralanır. Adı geçen şehir yerleşmeleri ile bunlara bağlı köyler iklim, yeryüzü şekilleri, eğim, yükselti gibi faktörlerin etkisiyle kurulabilecekleri en uygun yerlerde, özellikle vadi tabanı düzlükleri ve alçak yamaçlarda yer almaktadırlar. Bu sahada yaşayan toplam nüfus 340.291 kişidir. Nüfus yoğunlukla birçok hizmeti bir arada sunabilen (eğitim, sağlık, sosyal, kültürel imkânlar v.s) şehir yerleşmelerinde toplanmıştır. Kalabalık şehir yerleşmeleri de daha çok vadi tabanının genişlediği, eğimin azaldığı, iklim şartlarının daha elverişli olduğu batı kesimlerde kalabalıklaşmıştır. Vadinin doğusuna doğru topografyanın daha engebeli olması, yükseltinin artması bu kesimlerde nüfusun daha seyrek kalmasına yol açmıştır.

Vadi boyunca arazinin dalgalı olması meskenlerin genellikle birkaç katlı olmasına sebep olmuştur. Vadinin doğu kesimlerinde gerek şehir, gerekse köy

yerleşmelerinde birbirinden uzakta kurulmuş olan mahalleler hizmet dağılımında bazı problemlere yol açmaktadır. Dalgalı sahalarda kurulmuş yerleşmelerde ulaşım ağlarının yaygınlaştırılması, çeşitli sosyal tesislerin kurulması ve farklı istihdam alanlarının geliştirilmesi nüfusun belirli alanlarda toplanmasını önemli ölçüde engelleyebileceğini düşünmekteyiz. Bu tarz bir gelişme birçok toplumsal sorunun çözülmesini sağlayabilecektir.

Araştırma sahasının arazi şartları dikkate alındığında yükselti, eğitim ve iklim şartlarının tarımı olumsuz etkilediği görülmektedir. Kelkit vadisinde arazi şartlarının tarımdan ziyade hayvancılık için elverişli olduğu dikkati çeker. Yörede hayvancılığın teşvik edilmesi ve desteklenmesinin, dışarıya çok fazla göç veren yörede istihdamı artıracak ve ekonomik sebepli göçleri önemli ölçüde engelleyecektir.

KAYNAKÇA

- AKKAN, E. (1964) Erzincan Ovası Ve Çevresinin Jeomorfolojisi. (Yayımlanmış Doktora Tezi) A.Ü. DTCF. Yayınları Sayı:153
- AKPINAR, E. (2000) Kelkit Ve Köse İlçelerinin Coğrafyası. Atatürk Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Erzurum.
- ARDOS, M. (1995) Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi. Cilt:1 2. Baskı Çantay Kitabevi İstanbul
- CEYLAN, S. (1995) Artvin Yöresinin Coğrafi Etüdü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Atatürk Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Erzurum.
- ÇEPEL, N. (1959) Lübnan'daki 5000 Yıllık Tahribatı, Anadolu'da Bugünkü Yayılış Sahası ve Bu Ağaç Türünün Alplere Tekrar Getirilmesi Hakkındaki Düşünceler. İ.Ü. Orman Fak. Dergisi Seri B, Cilt:IX Sayı: 2
- GÖKMEN, H. (1970) Açıktohumlular. (Gymnospermae) Ankara.
- GÜNESEN, S. (2008) Aşağı Kelkit Havzasının Bazı Toprak Özelliklerinin Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama İle Haritalanması Gaziosmanpaşa Ün. Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi – Tokat
- KARAER, F. (1994) Kelkit Vadisinin Flora Ve Vejetasyonu. 19 Mayıs Ün. Fen Bilimleri Enstitüsü. Yayımlanmamış Doktora Tezi – Samsun
- KARAKUZULU, Z. (2003) Doğu Karadeniz Bölümünün Topografya Özelliklerinden Kaynaklanan Nüfus Dağılım Sorunları “ Doğu Karadeniz Bölgesinde Kırsal Alanda Ulaşım, Yerleşim Sorunları ve Çözümleri” sempozyumu. Bildiriler Kitabı (18 – 20 Aralık) Trabzon.

- KAYIŞ, B. (2005) Erbaa Yöresinde Yetişen Toros Sediri (sedruslibani) İle Akdeniz Bölgesinde Yetişen Toros Sedirinin Dış Morfolojik ve Ksilolojik Özelliklerinin Karşılaştırılması. Zonguldak Karaelmas Ün. Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Müh. Tezi.
- KHGM. (2002) Türkiye Ulusal Toprak Veri Tabanı. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü. www.khgm.gov.tr.
- KODAY, S. , ERHAN, K. (2010) Çoruh Vadisinde Nüfusun Dağılışı. Atatürk Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 14 (2) Erzurum.
- SALOMON-CALVİ, W. (1937) Die – Fortsetzung der Tonalelinie in Kleinasien. Anz. Wiss. Wien No: 14
- SARAÇOĞLU, H. (1990) Bitki Örtüsü Akarsular Ve Göller. MEB Yayınları Öğretmen Kitapları Dizisi: 177 İstanbul.
- SAVAŞ, K. (1946) Antalya İşletmesi Ormanlarından Bazı Notlar ve Karadeniz Ardi Mıntıkasında Sedir Meşcereleri I. Baskı Akın Matbaası Ankara.
- STCHEPİNSKY, V.(1946) Yukarı Kelkit Çayı Havzasının Stratigrafisi MTA Dergisi No: 1 Ankara
- TATAR, O. Ve Diğerleri (2007) Kelkit Vadisi Afet Bilgi Sistemi(KABİS) Altyapısının Oluşturulması. TMMOB Harita Ve Kadastro Müh. Odası Ulusal Coğrafi Bilgi Sistemleri Kongresi 30 Ekim – 02 Kasım 2007 KTÜ Trabzon.
- T.C. Sivas Valiliği 2011 Çevre Durum Raporu Sivas 2011.
- WEDDİNG, H. (1963) Kelkit Hattı Jeolojisine Ait Düşünceler Ve Kelkit – Bayburt (Gümüşhane) Çevresindeki Jura Stratigrafisi MTA Dergisi Sayı:61 Ankara.
- YILMAZ, A. (1985) Yukarı Kelkit Çayı ve Munzur Dağları Arasının Temel Jeolojik Özellikleri Ve Yapısal Evrimi Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni Cilt:28 Ankara.
- YÜCEL, T. (1987) Türkiye Coğrafyası. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 63 Seri: VII, Sayı: A.5 Ankara.